

משפט שלמה

כיצד קבע שלמה מי היא האם האמתית?

א. מבוא

אז תבאנה שתיים נשים זנות אל המלך ותעמדה לפניו. ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית. ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם האשה הזאת ואנחנו יחדו אין זר אתנו בבית זולתי שתיים אנחנו בבית. ויקם בן האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו. ותקם בתוך הלילה ותקח את בני מאצלי ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת בנה המת השכיבה בחיקי. ואקם בבקר להניק את בני והנה מת ואתבונן אלי בבקר והנה לא היה בני אשר ילדתי. ותאמר האשה האחרת לא כי בני החי ובגך המת וזאת אמרת לא כי בגך המת ובני החי ותדברנה לפני המלך. ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובגך המת וזאת אמרת לא כי בגך המת ובני החי. ויאמר המלך קחו לי חרב ויבאו החרב לפני המלך. ויאמר המלך גזרו את הילד החי לשנים ותנו את החצי לאחת ואת החצי לאחת. ותאמר האשה אשר בנה החי אל המלך כי נכמרו רחמי על בנה ותאמר בי אדני תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתהו וזאת אמרת גם לי גם לך לא יהיה גזרו. ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד החי והמת לא תמיתהו היא אמו. וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט. ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל (מל"א ג', טז - ד', א).

משפט שלמה הוא המפורסם במשפטי התנ"ך. לפני שלמה הגיעו שתי נשים זונות, שכל אחת מהן טענה כי היא אמו של התינוק החי. תוצאת המשפט רבת-חשיבות למידיניות. ילדו של אדם חשוב לו, על פי רוב, אף מחייו שלו, ולכן קשה להפריז בחשיבות השאלה שעמדה לפתחו של שלמה.¹

1. פירוש מעניין בטיבו של הסכסוך בין שתי הנשים הצייע ר' יהודה החסיד: "שתי נשים אלו היו אלמנות של אדם עשיר, והיה מנהג שכל מי שהיה מת, שהיתה אמו לוקחת רק מאתים זוז של כתובתה, ועל ממון הילד היתה היא אפוטרופא ומתפרנסת ממנו עד שיגדל הילד, כי מי הוא באמונה לילד כמו אמו. הנה שלמה אמר בערמה לנשים, ממון המוטל בספק חולקין, אחלוק הילד והממון...". (פרושי התורה לר' יהודה החסיד, י"ש לנגה [מהדיר], ירושלים תשל"ה, עמ' 59). בדברי חז"ל מצאנו הסברים נוספים למריבת הנשים (מדרש תהילים עב ב, מהד' בובר עמ' 324; קהלת רבה פרשה י טז). לפי דעה אחת, שתי הנשים היו יבמות, והוויכוח על הילד השליך על חיובן

על שלמה היה להכריע בין שתי גרסות סותרות של שתי הנשים, כאשר אף לא לאחת מהן תימוכין בראיות חיצוניות. על פי גרסת האישה הראשונה, התינוק נגנב ממנה, ואילו על פי גרסתה של האישה השנייה, לא התבצעה כל גנבה. על שלמה להחליט אפוא מי היא האם האמתית, וכפועל יוצא מכך, אם אכן התקיימה גנבה של התינוק. על פי אופן הצגת הדברים, נראה לכאורה כי השאלה שעמדה להכרעת שלמה הנה שאלה עובדתית גרדא.

במהלך המשפט, האישה הראשונה, הטוענת שתינוקה נגנב ממנה (להלן: **התובעת**), מתארת בפני המלך באריכות את כל סיפור המעשה. מנגד, האישה השנייה (להלן: **הנתבעת**) מציגה את גרסתה בקיצור ואומרת שש מילים בלבד: "לא כי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת" (פס' כב).

שלמה מורה לגזור בחרב את התינוק ולתת לכל אחת מהאימהות חצי ממנו. כתוצאה מכך אחת מהנשים ויתרה על התינוק והעדיפה שיישאר חי אצל האישה האחרת, ואילו האישה השנייה קיבלה את ההצעה. שלמה פסק כי האם שחסה על הילד החי היא אמו הביולוגית והורה להשיבו אליה.

ברם, גם לאחר פסיקה זו של שלמה, לא נאמר בפסוקים מי היא האם האמתית – האם זו התובעת או שמא הנתבעת? תיתכנה שלוש גישות אפשריות: האחת – התובעת היא האם האמתית; השנייה – הנתבעת היא האם האמתית; השלישית – הכתוב מעלים מן הקורא את זהותה של האם האמתית. נמצא שלא רק שלמה נדרש להכריע מי היא האם האמתית – גם הקורא עומד בפני אתגר זה, לנסות לפצח את החידה, מי היא, על פי הכרעת שלמה, האם האמתית. במאמר זה ננסה, בין היתר, להשיב גם על שאלה זו.

רבים ניתחו, הסבירו והאירו את משפט שלמה בגישות שונות ומזוויות שונות. במאמר זה ניסיתי להאיר נקודות נוספות, שלפחות חלקן טרם הוצגו. ככל שהפכתי יותר במשפט שלמה, כך השתכנעתי כי שלמה הכריע את הדין על פי העובדות שהוצגו בפניו ולאחר בחינה מדוקדקת של דברי הנשים עוד לפני מבחן החרב. כפי שאבאר להלן, שלושה עשר פסוקים בלבד מתארים את משפט שלמה וכפי שנראה במאמר זה, כמעט לכל מילה יש משמעות בפתרון השאלה שעמדה להכרעת שלמה.

ב. שיטות הכרעה אפשריות שלא עמדו בבסיס הכרעת שלמה

קודם שנבסס את שיטתנו, כי שלמה הכריע את הדין בכלים משפטיים, נסקור כמה אפשרויות אחרות בביאור הבסיס להכרעת שלמה.

להתייבם. לפי דעה אחרת, שתי הנשים היו רוחות בדמות נשים, והמריבה ביניהן תוכננה על ידי הקב"ה כדי שהכול יכירו את חכמת שלמה.

על פי מבחן החרב

אפשרות אחת היא, שהכרעת שלמה התבססה על השערותו ביחס לתגובת שתי הנשים למבחן החרב. שלמה, כמובן, לא התכוון לבצע את גזירת הילד לשניים², והנחתו הייתה, כי האם האמתית תעדיף לוותר על בנה כדי שיישאר בחיים.³ ואכן, הכתוב מספר כי מיד לאחר מבחן החרב ופסיקת שלמה, העם התפעל מחכמתו של שלמה: "כִּי רָאוּ כִּי חֲכַמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (פס' כח).

ברם, בניגוד לדעת העם, יש פרשנים שתמהו מהי החכמה שהפגין שלמה – הרי די בשכל ישר כדי להבין, שמי שמרחמת על התינוק היא האם האמתית. וכך שואל מלבי"ם: "מה היתה מהחכמה הגדולה במשפט הזה, שכבר הוא דבר פשוט שרחמי האם על הבן?" (פירושו לפסוק יח).

זאת ועוד: סביר שגם האישה האחרת החפצה בילד תהיה מעוניינת קודם כול בשמירת חייו, ומה היה שלמה עושה אילו הייתה האישה השנייה נוהגת כחברתה ומבקשת שלא לגזור את הילד? (וכך הקשה מלבי"ם שם).⁴ כבר הגמרא (מכות כג ע"ב)

2. נראה שמשום כך אמר שלמה "קחו לי חרב" (פס' כד), ואחר כך נאמר "וַיָּבֵאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" (שם). שלמה דאג שהחרב תהיה אצלו, שכן אילו הייתה בידי עוזריו, היה חשש שמיד כשיאמר "גִּזְרוּ" יקיימו את הוראתו.

3. יש מקום להסביר את מבחן החרב גם באופן שונה לגמרי, המבוסס על עקרון 'טובת הילד', עיקרון המושרש במשפט העברי ובפסיקה המודרנית. לפי הסבר זה, השאלה שהעמיד שלמה להכרעה אינה מי היא האם הביולוגית, אלא מי ראויה להיות אמו, כלומר מה היא טובת הילד. במצב שבו אישה אחת מוותרת על החזקתה בילד כדי לשמור על חייו, בעוד חברתה מתעקשת על דרישתה לקבל את הילד אפילו במחיר חייו, ברור שהאישה הראשונה ראויה יותר לשמש כאמו של הילד, אף אם איננה אמו הביולוגית. במחזה של ברטולט ברכט, 'מעגל הגיר הקווקזי', ישנם קווי דמיון למשפט שלמה. גם שם נאבקות שתי נשים על חזקה בילד. השופט מצייר מעגל בגיר, מעמיד את הילד במרכזו, קורא לנשים לאחוז בילד ומכריז כי האישה שתצליח למשוך את הילד לצדה תזכה בו. במחזה דווקא האישה שאיננה האם הביולוגית מחליטה להפסיק למשוך את הילד כדי שלא ייגע, וזוכה בו אף שאיננה אמו.

4. ניתוח מעניין של משפט שלמה בראי תורת המשחקים טוען, כי ניתן היה להעריך מה תהיה תגובת האם האמתית ומה תהיה תגובת האם המתחזה. לפי ניתוח זה, לאחר הצעת מבחן החרב נוצר 'משחק א-סימטרי'. האם האמתית נמצאת בדילמה קשה: היא חפצה אמנם בילד, אולם יותר מכך חשוב לה לשמור על חיי בנה, והמצב שבו שתי הנשים אינן מוותרות והילד נגזר לשניים הוא המצב הגרוע ביותר מבחינתה. לעומתה, האם המתחזה אינה נמצאת בדילמה: טובת הילד אינה חשובה בעיניה, ומנגד היא חוששת שאם תודה בשקר תיענש. לכן האם המתחזה בוודאי תתעקש על תביעתה, ואילו לאם האמתית אין בררה אלא להיכנע ולוותר על תביעתה לקבל את הילד. מכאן שמבחן החרב נועד לחשוף את האם האמתית. ראו: י' בלו, 'משפט שלמה בראי תורת המשחקים' (<http://benhateva.wordpress.com/2007/12/16/39374>).

תהתה, כיצד סמך שלמה על תגובת האם, אולי הייתה פקחית והערימה עליו.⁵ מנגד, ניתן להקשות בכיוון הפוך: אין ודאות שאצל כל אישה רחמי האם הטבעיים מתגברים על כל רצון אחר.⁶ בספרות חז"ל מצאנו דעה האומרת ששלמה נהג בטיפשות והתכוון להרוג את התינוק, ורק תגובת האם הצילה אותו:

א"ר יהודה אמר ר' אלעאי: אילו הייתי שם, פוקרין [= גיזת צמר] הייתי כורך על צוארו [של שלמה], כשהוא אומר 'קחו לי חרב', אילולי שנתמלאת עליו רחמים כבר נהרג, ועל אותה שעה הוא אומר: 'אי לך ארץ שמלכך נער' (קהלת י', טז) (קהלת רבה פרשה י טז).

בדברים אלו יש ביקורת קשה על שיקול דעתו של שלמה.⁷

* * *

לדעתנו הכרעת שלמה לא התבססה על מבחן החרב, ושלמה לא היה זקוק למבחן זה כדי לדעת מי היא האם האמתית. אנו סבורים, כפי שננסה להוכיח במאמר זה, כי שלמה ידע עוד לפני מבחן החרב מי היא האם האמתית. גם מלבי"ם וגם אברבנאל סברו, מסיבות אחרות ושונות מהסיבות שלנו, כפי שיפורט בהמשך, כי שלמה ידע מי היא האם האמתית עוד לפני המבחן.

על פי רוח הקודש (חכמת אלוהים)

מיד עם בחירתו למלך נשאל שלמה על ידי הקב"ה בחלום מה הוא מבקש. תשובתו של שלמה הייתה, כי הוא מבקש לקבל את היכולת לעשות משפט: "לֵב שֹׁמֵעַ לְשֹׁפֵט אֶת עַמּוֹךְ לְהַבִּין בֵּין טוֹב לְרָע" (מל"א ג', ט). הקב"ה נענה לבקשתו: "הֲיֵה נִתְּתִי לְךָ לֵב חָכֵם וְנִבּוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יָקוּם כָּמוֹךָ" (שם, יב). משפט שתי הנשים מסופר מיד לאחר החלום ונועד להדגים הלכה למעשה את התגשמות החלום.⁸ היכולת שביקש שלמה, "לְהַבִּין בֵּין טוֹב לְרָע", ניתנת לפירוש בשני אופנים:

5. אם כי הגמרא חזרה בה מדבריה, שכן לאחר שהאישה השנייה הסכימה לגזירת הילד, יכול היה שלמה לקבוע שהאישה הראשונה היא האם האמתית.
6. ראו: א' וג' ליבוביץ, 'משפט שלמה', **בית מקרא** קכב, תש"ן, עמ' 242-244, המציינים זאת ומזכירים כי כבר מצינו בהיסטוריה נשים שוויתרו על פרי בטנם, כפי שנאמר באיכה ד', י: "יְדִי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדֶיָהֶן".
7. אמנם, בילקוט שמעוני (מל"א רמז קעה) מופיעים דברי ר' יהודה בנוסח אחר, שממנו ניתן להבין להפך: שלמה בוודאי לא התכוון לגזור את הילד, וכוונת רבי יהודה היא, שאילו הוא עצמו היה נוכח באותו מעמד, הוא היה סבור ששלמה באמת רוצה להרוג את הילד, ולא היה יורד לסוף דעתו. לפי זה ר' יהודה אינו מבקר את שלמה אלא דווקא מתפעל מחכמתו.
8. משפט שלמה נפתח במילים: "אֵז תְּבַאֲנָה" (פס' טז), כלומר מיד לאחר חלומו של שלמה.

משפט שלמה – כיצד קבע שלמה מי היא האם האמתית?

האחד – להיות משפטן טוב היודע להסיק מסקנות נכונות מהעובדות המוצגות בפניו, בקי בחוק ובהלכה **ויודע מהו הדין הנכון**.

השני – להיות שופט הניחן בחכמת אלוהים ויודע באופן ודאי, מי דובר אמת ומי דובר שקר, מעין 'מכונת אמת אנושית' היודעת את **העובדות הנכונות**. לפי גישה זו ידע שלמה לקרוא מחשבות אדם.⁹ לפי הגישה השנייה שלמה ניחן ברוח הקודש, ומכוחה ידע בוודאות מי היא האם האמתית.¹⁰

על פי מראהו וגילו של התינוק החי

לפי גישה אחרת, הכרעת שלמה התבססה על יכולתו להבחין בפני הנשים ובהתנהגותן או בדמיון החזותי בין האם האמתית ובין התינוק החי. ברוח זו ביארו אברבנאל¹¹ ורדב"ז.¹² גישה זו אינה מייחסת לשלמה 'רוח קודש' או כוחות על-טבעיים, אולם היא מייחסת לו יכולות וכישורים חריגים מעבר לבני אדם רגילים.

9. לפי גישה זו הייתה חכמתו של שלמה כדוגמת החכמה של מעלה – כשם שהקב"ה הוא העד והדיין, כך היה שלמה יודע לשפוט משפט צדק בלא הוכחות ובלא עדים, כיוון שהיה יודע מחשבות בני אדם. ראו: מדרש תהילים עב ב, מהד' בובר עמ' 324; ל' גינצבורג, **אגדות היהודים**, ה, רמת גן תשל"ה, עמ' 191, הערה 25.

סיוע לגישה זו ניתן אולי למצוא בנבואת ישעיהו על המשיח, שבדמותו יש מאפיינים המזכירים את שלמה: "וַיֵּצֵא חֶטֶר מִגִּזְעֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנְצֹר מִשְׁרָשְׁיוֹ יִפְרֶה. וַיִּנְחָה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה'. וַהֲרִיחוּ בְיָרְאָת ה' **וְלֹא לְמִרְאָה עֵינָיו יִשְׁפּוּט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ**. וְשֹׁפֵט בְּצַדֵּק דְלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֵנְוֵי אֶרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשִׁבְט פִּיּוֹ וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו יִמִּית רָשָׁע" (ישעיהו י"א, א-ד). ראו: ג' ששון, 'אי לך ארץ שמלכך נער' – השגות חז"ל על משפטו של שלמה, **בית מקרא** קעט, תשס"ד, עמ' 192-193.

10. בגמרא (מכות כג ע"ב) דרשו כי רוח הקודש הופיעה בעת משפט שלמה, אך פשט הדברים שם הוא, שרוח הקודש לא הדריכה את שלמה כיצד לפסוק, אלא אישרה את נכונות הפסק לאחר מעשה. ראו עוד במאמרו של ג' ששון (לעיל, הערה 9, עמ' 195-199), הטוען כי בדברי חז"ל ניתן למצוא שלוש אפשרויות בנוגע לתפקידה של בת הקול במשפט שלמה. אפשרות אחת היא, ששלמה טעה ורצה לתת את הילד לאם האכזרית, ובת הקול התערבה כדי שהצדק יצא לאור. אפשרות שנייה היא, ששלמה נתן את הילד לאם האמתית, ורוח הקודש אישרה את הפסק כדי שלא ירחף ספק מעליו. אפשרות שלישית היא, ששלמה פסק נכון, ולא היה צורך בהתערבות רוח הקודש.

11. "ששלמה השיג אמתת הדבר הזה קודם הנסיון והבחינה הזאת... מהכרת פני הנשים הזונות ומפרצופיהן כשעיין בהם... כפי מה שהשיג בחכמתו מפרצופי הנשים ואותות דבריהן ותנועותיהן" (**פירוש על נביאים ראשונים**, ירושלים תשט"ו, עמ' תפב).

12. "המלך שע"ה [= שלמה עליו השלום] הכיר את אם הילד מכמה בחינות: חדא, שהכיר פרצוף הילד החי דומה לפרצוף האשה אשר תובעת אותו, ופרצוף הילד המת דומה לפרצוף האשה אשר בידה הילד החי. עוד הכיר את טבע האשה התובעת, שהיא ק(צ)[ל]ת התנועה זריזה וזהירה ולא שכבה על בנה, ואת האשה האחרת הכיר בה הפך זה" (ר' דוד בן זמרא, **שו"ת הרדב"ז** ג, ורשה תרמ"ב, סימן תרלד, עמ' 128-129).

לגישה זו ניתן להוסיף, שייתכן ששלמה הסתייע גם בהפרש הגילאים בין שני התינוקות. על פי עדותה של התובעת, בנה היה בן שלושה ימים, ואילו בנה של הנתבעת היה בן יום אחד, כדבריה בפסוק יח: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִי וַתֵּלֶד גַּם הָאִשָּׁה הַזֹּאת". בגיל צעיר כל כך הפרש של שלושה ימים עשוי להיות משמעותי. ייתכן ששלמה הבחין בכך, ועובדה זו סייעה לו לבסס את הכרעתו.¹³

ג. הכרעת שלמה – על ידי כלים משפטיים

לדעתי הכרעת שלמה התבססה על כלים משפטיים וראייתיים, ובעיקר על ניתוח של דברי האימהות עצמן.

1. הכרעה על פי דיני הראיות

על פי דיני הראיות, שהנם הכללים המשפטיים לאופן הוכחת העובדות השנויות במחלוקת לצורך הכרעה במשפט, צריך התינוק להישאר בידיה של הנתבעת. לפסיקה זו כמה נימוקים.

המוציא מחברו עליו הראיה

ראשית, התובעת מאשרת כי היא מחזיקה בתינוק המת, בעוד שהנתבעת מחזיקה בתינוק החי. אמנם היא טוענת כי התינוק המת הוחלף במהלך הלילה, אך גם על פי גרסתה, היא מחזיקה כאמור בתינוק המת, והיא מבקשת משלמה כי יורה להחזיר אליה את התינוק החי.

זהו מקרה קלסי של 'המוציא מחברו עליו הראיה',¹⁴ ועל כן ברור כי נטל ההוכחה מוטל על האם התובעת, ובהיעדר ראיות לאחת מן הנשים יישאר התינוק בידיה של הנתבעת.¹⁵

13. אברבנאל, אשר סבור כי התובעת היא האם האמתית, סבור כי היא ציינה את מועדי הלידות כדי שהמלך בחכמתו יכיר בפני הילדים מי הוא הילד אשר נולד שלושה ימים קודם (לעיל, הערה 11, עמ' תפא, פס' יח). מעין זה כתב גם ר' יוסף קרא (בפירושו למל"א ג', יח), שניתן להבחין בין ילד בן יומו, המכוסה בדם צרור מלחץ הלידה, ובין תינוק בן שלושה ימים.

14. כלל זה מופיע בגמרא (בבא קמא מו ע"ב), ושם נאמר כי בניגוד לדברי סומכוס, הסבור שממון המוטל בספק חולקין, ההלכה היא כחכמים, האומרים "זה כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה".

15. ר' יעקב פינדקי אכן מקשה, מדוע לא פסק שלמה לפי הכלל 'המוציא מחברו עליו הראיה' (נדפס בתוך פירוש אברבנאל, לעיל, הערה 11, עמ' תפב-תפג). תשובתו היא, שהאישה התובעת הקפידה לציין, כי אנשים נוספים היו עדים ללידת בנה, ורק לידת בנה של הנתבעת התרחשה כאשר "אין זך אֶתְנוּ בְּבֵית" (פס' יח). ממילא, לתובעת ישנה חזקה כי יש לה בן, בעוד שהנתבעת מוחזקת בבן רק על פי עדותה של התובעת, ומאחר שהתובעת עצמה טוענת כי בנה של הנתבעת מת, אין החזקה

משפט שלמה – כיצד קבע שלמה מי היא האם האמתית?

בפועל, לא רק שלא עלה בידי התובעת להמציא ראיה כלשהי התומכת בגרסתה, אלא שדבריה מעידים כי הטענה שלה עצמה מבוססת על השערות ולא על עובדות, כפי שנראה להלן.

גרסת התובעת אינה נתמכת על ידי עדים חיצוניים

התובעת אומרת בפסוק יח:

וְאֶנְחִנוּ יַחְדָּו אִין זָר אֶתְנוּ בְּבֵית זֹלְתֵי שְׁתֵּים אֶנְחִנוּ בְּבֵית.

לפי עדותה לא היו אנשים כלשהם בבית זולת היא עצמה והנתבעת, וממילא אין כל עדות חיצונית התומכת בגרסתה בנוגע למה שהתרחש בבית.

גרסת התובעת מבוססת על שתי השערות

לא זו בלבד, אלא שאפילו הגרסה שלה עצמה אינה מבוססת על עובדות אלא על השערות. כך אומרת התובעת בפסוקים יט-כ:

וַיָּמַת בֶּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו. וַתִּקֶּם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת בְּנֵי מֵאֲצִלִי וַאֲמַתְךָ יְשֵׁנָה וַתִּשְׁכַּיְבֵהוּ בְּחִיקָה וְאֶת בְּנֵה הַמַּת הַשְּׁכִיבָה בְּחִיקָי.

התובעת מודה כי בעת האירוע המתואר על ידה היא ישנה, ועל כן לא יכולה הייתה לראות את שהתרחש.

לאור זאת ברור, כי גרסתה מבוססת על שתי השערות. השערה אחת נוגעת לסיבת המוות של התינוק. התובעת משערת כי התינוק מת משום שאמו שכבה עליו וחנקה אותו למוות. ההשערה השנייה היא, שהנתבעת החליפה את בנה המת בבנה החי. אם התובעת מודה כי ישנה בעת האירוע, כיצד יכלה לדעת מהי סיבת המוות של התינוק? התובעת לא סיפרה כי ראתה את הנתבעת שוכבת על הילד בחוסר זהירות או מניחה אותו בחיקה. ייתכן מאוד שהתינוק מת כתוצאה מגורם אחר, בוודאי כאשר מדובר בתינוק בן ימים אחדים, שהסיכון לפטירתו באותה תקופה היה גדול.¹⁶

קיימת. בהקשר זה יש לציין, כי אין להניח כמובן מאליו שהכלל התלמודי נהג כבר בזמן משפט שלמה.

16. מ' גרסיאל ('שתי אימהות זונות וילד אחד חי – שלוש חידות בסיפור משפט שלמה', **בית מקרא** קעח, תשס"ד, עמ' 43) נמנה עם אלו הסבורים כי התובעת היא האם האמתית, ולדעתו הודאת התובעת כי ישנה בעת האירוע אינה מהווה כל בעיה. התובעת הופתעה לגלות בבוקר כי הבן שבידיה אינו בין החיים ואיננו בנה, והציעה פתרון הגיוני לחידה זו, כיצד מת תינוקה של הנתבעת וכיצד הוחלפו התינוקות. אולם יש להדגיש, כי גם אם פתרון התובעת הוא הגיוני, לא ניתן להתייחס אליו כעדות אלא כהשערה בעלמא, שיש לה משקל אפסי. על האישה היה להציג את העובדות הידועות לה ולהשאיר לשופט את המשימה להסיק מהן את המסקנות.

גם טענתה העיקרית של התובעת, כי הנתבעת החליפה את התינוקות בעת שישנה, אינה מבוססת אפילו על עדותה היא. היא אינה מעידה כי **ראתה** את הנתבעת מחליפה את הילד ואפילו אינה אומרת כי ראתה דמות מתקרבת אליה וכדומה.

התובעת נמנעת מעדות ישירה כי ראתה את בנה החי אצל הנתבעת

התובעת טוענת בפסוק כא: "וְאֶתְבוֹנֵן אֵלָיו בְּבִקְרֵי הַיָּמִים לֹא הָיָה בְּנֵי אֲשֶׁר יִלְדְתִי". מתבקש היה כי היא תשלים את המשפט ותאמר שבמקביל ראתה את בנה החי אצל הנתבעת, אולם התובעת נמנעת מלהעיד זאת במפורש. לעובדה זו יש משקל בנוגע לאמינות גרסתה, שכן יש להניח שאדם מציין את העובדות החשובות בעיניו, ואילו הייתה התובעת דוברת אמת, בוודאי לא הייתה מסתפקת באמירה שהבן שבידיה איננו בנה, אלא הייתה מוסיפה ומדגישה את החשוב יותר, שבנה החי נמצא אצל האם האחרת.

סיכום

נטל הראייה להוכחת התביעה מוטל על התובעת, אולם התובעת לא עמדה בנטל זה, שהרי לא רק שגרסתה נשענת על עדותה בלבד, אלא אפילו עדות זו מסתמכת על השערות בלבד.

שיקולים אלו בלבד יכלו להביא את שלמה לדחות את תביעתה של האם התובעת, אולם למעשה נראה כי שלמה פסק לטובת הנתבעת לא רק משום שהתובעת לא הוכיחה את גרסתה, אלא משום שהגיע למסקנה כי עדותה של התובעת שקרית, כפי שנראה להלן.

2. הכרעה על פי העובדות הנובעות מדברי האימהות

מבוא

בפרק זה נבקש להוכיח, כי מבחן החרב כלל לא היה נחוץ כדי לקבוע מי היא האם האמתית. **שלמה ידע מי היא האם האמתית עוד לפני מבחן החרב**, והמבחן נועד רק לשכנע בכך את הציבור. כפי שיבואר בהמשך, שלמה גם יכול היה להעריך מראש כיצד יגיבו הנשים למבחן זה.

נציין כי גם לאחר מבחן החרב והכרעת שלמה, הקורא אינו יודע מי היא האם האמתית – האם זו התובעת אשר שוטחת את טיעוניה בפירוט, או שמא זו הנתבעת? רבים סברו כי התובעת המגוללת באריכות את הסיפור היא האם האמתית. כך סבר יוסף בן מתתיהו,¹⁷ וכך סברו פרשנים כגון אברבנאל,¹⁸ ולדעתו הנתבעת כמעט

17. **קדמוניות היהודים** ספר שמיני ב ב, מהד' שליט עמ' 26-34.

ולא דיברה לפני המלך, מאחר שחששה כי דבריה יחשפו את האמת.¹⁹ כך כתב גם רדב"ז, שסבר כאמור כי שלמה הבחין בכך שהילד החי דומה לתובעת.²⁰ כך כתב בעל **מצודת דוד** (בפירושו לפסוק כה).

גם כותבים בני זמננו סוברים כך. לדעת י' קיל, התובעת היא האם האמתית מאחר שהציגה עובדות, לעומת הנתבעת שאינה מביאה עובדות אלא רק טוענת בחוצפה "בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת",²¹ וכך סבורים גם ד' פרידמן²² ומ' גרסיאל.²³

בפרק זה אבקש לטעון שלדעתי **התינוק כלל לא נגנב, והנתבעת היא אמו הביולוגית**. כדי להגיע למסקנה זו יש לדקדק בכל מילה בפרשת משפט שלמה, הכוללת שלושה עשר פסוקים בלבד.

סגנון הטיעון של האימהות מטה את הקורא לצד התובעת²⁴

יש להודות, שהתחושה האינטואיטיבית של הקורא היא, שהתובעת היא אכן האם האמתית. תחושה זו נובעת מן ההבדלים הניכרים בין שתי האימהות מבחינת אופן הצגת הדברים בפני המלך והשפה שבה דיברו. נפרט בקצרה את ההבדלים הללו:

א. התובעת שוטחת את טיעונה ארוכות לפני המלך, ולמעשה היא זו שמגוללת את סיפור המעשה, ורק ממנה אנו למדים, לפחות על פני הדברים, את שהתרחש בבית. הנתבעת, לעומתה, מסתפקת במשפט קצר אחד: "לא כי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת" (פס' כב). כפי שהזכרנו, ישנם פרשנים, כמו אברבנאל, שראו בתגובתה הקצרה של הנתבעת הוכחה כי היא אינה האם האמתית, שכן היא חששה כי אם תרבה דברים תיחשף בשקריה. זאת ועוד: הקורא הממוצע נוטה לצדד בעמדתו של האדם המרבה בדברים, מתוך הנחה סמויה (שהקורא עצמו בדרך כלל אינו ער לה) שריבוי הפרטים מעיד על אמתותם. מסיבה זו יש להניח, כי רוב הקוראים יצדדו בעמדה כי התובעת היא האם האמתית.²⁵

18. "האשה אם הילד החי תבעה ראשונה" (אברבנאל, לעיל, הערה 11, עמ' תפא).

19. "לא רצתה להרבות בדברים, פן תכשל בדבריה ויהיו מחתה לה" (שם, עמ' תפב).

20. ראו לעיל, הערה 12.

21. ראו: י' קיל, **פירוש דעת מקרא לספר מלכים**, ירושלים תשמ"ט, עמ' ס-סא.

22. ראו: ד' פרידמן, **הרצחת וגם ירשת**, תל אביב 2000, עמ' 40, הערה 32.

23. ראו: גרסיאל (לעיל, הערה 16), עמ' 37.

24. לפירוט נרחב בנושא סגנון הטיעון של האימהות ראו: גרסיאל (לעיל, הערה 16), עמ' 32-53.

25. גרסיאל (לעיל, הערה 16, עמ' 40 והערה 24) סבור כי הבאת דבריו של צד אחד בוויכוח באופן ארוך ומלא יותר אינה ערובה לצדקת דבריו (כפי שהוכיח ס' לסיין – S. Lasine, 'The Riddle of Solomon's Judgment and the Riddle of Human Nature in the Hebrew Bible', *JSOT* 45, 1989, pp. 61-69; Idem, 'Solomon, Daniel, and the Detective Story: The Social Function of (a Literary Genre', *HAR* 11, 1987, pp. 247-251), אולם הדבר עשוי בהחלט להשפיע על עמדתו

- ב. התובעת פונה בתחילת הדיון ישירות אל המלך ופותחת את הדיון במילים "בִּי אֲדֹנָי" (פס' ז). זוהי לשון נימוס שיש בה הכנעה ובקשה. בהמשך היא מכנה את עצמה בביטוי "אֲמָתְךָ" (פס' כ), ביטוי שיש בו ביטול עצמי וצניעות. הנתבעת, לעומת זאת, מתעלמת מהמלך בחוסר נימוס מופגן ופונה ישירות אל התובעת: "לא כִּי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת"²⁶. יש הסבורים כי ביטויי הנימוס של התובעת הקנו לה יתרון על פני הנתבעת לפחות אצל הקוראים.²⁷
- ג. במסגרת טענותיה מציגה התובעת את עצמה כאם אחראית ומסורה, שקמה בבוקר להיניק את בנה (פס' כא). את הנתבעת, לעומת זאת, היא מתארת באור שלילי, כאישה לא אחראית שהרגה ברשלנות את בנה ואחר כך לא היססה להחליף בין הילדים.

הרטוריקה של האימהות מטה אפוא את דעת הקוראים לטובת התובעת.²⁸ יש להניח שגם האנשים שנכחו במקום בעת המשפט הגיעו למסקנה דומה. ברם, שלמה היה אמור לגזור את הדין על פי עקרונות אחרים,²⁹ וכך אמנם עשה. כאמור, נראה כי הנוכחים טעו בתחושתם, והאם האמתית היא דווקא הנתבעת. להלן נפרט את הראיות והנימוקים לקביעה זו. נדגיש כי הנימוקים מובאים על פי הסדר הכרונולוגי שבו הם מופיעים במקרא, ולא על פי משקלם וחשיבותם.

פליטת פה המעידה כי בנה של התובעת הוא הבן המת

התובעת בעדותה מעידה: "וְאָקָם בְּבִקְרֵי לְהֵינִיק אֶת בְּנֵי וְהָנָה מֵת" (פס' כא). במשפט זה פלטה התובעת בהיסח הדעת את האמת, שלפיה בנה שלה הוא המת.

- של הקורא או של השומע, הנוטה להתבסס על אבחנות כמותיות כאמצעי לזיהוי דובר האמת, במיוחד אם אינו שופט מקצועי.
26. גרסיאל (לעיל, הערה 16, עמ' 50-51) סבור, כי באמצעות 'מבחן הנימוס' ניתן לקבוע מי היא האם האמתית. בתחילת המשפט, כאמור, דיברה התובעת בנימוס ובהכנעה, בעוד חברתה נוהגת בחוסר נימוס מופגן. במקביל, בסוף המשפט דיברה האם האמתית בנימוס ובהכנעה, ואף חזרה על הביטוי "בִּי אֲדֹנָי" (פס' כו), הנזכר בדברי התובעת, בעוד האם שאינה אמתית נוהגת בחוצפה בולטת ואומרת "גְּזֹרֵי" (פס' לו), משל הייתה בעלת סמכות. ממילא ניתן להסיק, כי האם האמתית היא התובעת, המנומסת מטבעה.
27. לסין הוכיח ('The Riddle of Solomon's Judgment', לעיל, הערה 25, עמ' 80, הערה 11, מובא אצל גרסיאל, לעיל, הערה 16, עמ' 41, הערה 28), כי פנייה של נימוס והכנעה איננה אינדיקטור אמין דיו לזיהוי האמת. אמנם, גם אם מבחינה אמתית האדם המנומס אינו בהכרח מהימן, הוא בוודאי זוכה לאהדה אצל הקוראים והשומעים.
28. ראו: גרסיאל (לעיל, הערה 16), עמ' 46.
29. ראו: גרסיאל (לעיל, הערה 16, עמ' 46, הערה 40), המביא בהקשר זה גם את דבריו של ס' לסין.

משפט שלמה – כיצד קבע שלמה מי היא האם האמתית?

לאחר שהבחינה האישה כי פלטה את האמת, היא מיהרה להוסיף: "וְאֶתְבוֹנֵן אֵלָיו בְּבִקֵּר וְהִנֵּה לֹא הָיָה בְּנֵי אִשֶּׁר יִלְדָתִי" (שם). במשפט מאוחר זה, אשר נועד לטשטש את המשפט הראשון, ישנה לכאורה חזרה לא מובנת על המילה "בְּבִקֵּר", חזרה מיותרת אשר מעידה על חרדתה של התובעת בעת שגילתה כי חשפה מבלי משים את האמת.³⁰

ההמתנה לבוקר תמוהה

אמנם, ניתן לבאר את החזרה על המילה "בְּבִקֵּר" גם באופן אחר, סביר יותר. ייתכן כי מדובר בשני שלבים שונים של הבוקר. בתחילה מתעוררת האם בתחילת הבוקר, כאשר עדיין חושך ואדם אינו יכול להכיר את רעהו,³¹ ואז היא מגלה כי הבן שבידיה מת. יותר מאוחר, כאשר אור הבוקר כבר מאיר את החדר,³² נוכחת האם לדעת כי הבן שבידיה איננו בנה.

אולם גם לפי גישה זו, התנהגותה של התובעת היא תמוהה – האם זה סביר שאישה שגילתה שבנה מת תשאיר את המצב כפי שהוא ולא תעשה מאומה? יש להניח כי אם נורמלית הייתה מנסה להזעיק עזרה – אולי התינוק עדיין לא מת וניתן להצילו. בכל מקרה יש להניח שהייתה משמיעה קול זעקה וכאב. היעלה על הדעת שהיא אף אינה טורחת להעיר את האישה השנייה, כאשר בנה המת מוטל לפניו? זוהי התנהגות שאינה סבירה.

בנוסף, התובעת גם מייחסת לנתבעת התנהגות בלתי־סבירה. לדברי התובעת, לאחר שגילתה הנתבעת כי בנה מת, במקום שתנסה להזעיק עזרה ולבדוק אם ניתן להציל את הילד או לפחות תשמיע קול זעקה וכאב, היא נוהגת בקור רוח מקפיא, מחליפה בין התינוקות וחוזרת כנראה לישון יחד עם התינוק שאינו שלה, זמן קצר לאחר שגילתה כי בנה מת. גם זו התנהגות שאינה מתקבלת על הדעת.

התובעת מפלילה את עצמה ברשלנות ומעידה כיצד תינוקה מת

כזכור, התובעת שיערה מה גרם למות בנה של הנתבעת: "וַיָּמָת בֶּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לַיְלָה אִשֶּׁר שָׁכְבָה עִלָּיו" (פס' יט) – הנתבעת שכבה על תינוקה והוא נחנק למוות. התובעת הוסיפה והדגישה את ההבדל בין רשלנותה הפושעת של הנתבעת ובין הזהירות שבה נהגה היא עצמה:

וְתַקַּם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וְתַקַּח אֶת בְּנֵי מֵאֲצִלִי וְאֶמְתַּךְ יִשְׁנָה וְתִשְׁכַּיְבֵהוּ בַּחִיקָה וְאֵת בְּנֵה הַמֵּת הַשְּׁכִיבָה בַּחִיקִי (פס' כ).

30. ראו: י' איזנברג, 'משפט שלמה' (<http://www.daat.ac.il/daat/tanach/rishonim/mishpat-2.htm>).

31. "וְתִשְׁכַּב מְרַגְלָתוֹ [מְרַגְלוֹתָיו קְרִי] עַד הַבֶּקֶר וְתַקַּם בְּטְרוֹם [בְּטֶרֶם קְרִי] יִכִּיר אִישׁ אֶת רַעְהוֹ" (רות ג', יד).

32. "וְהָיָה בְּבִקֵּר כְּזֶרַח הַשָּׁמֶשׁ" (שופטים ט', לג).

לדבריה, בנה החי שכב **אצלה**, אולם הנתבעת לקחה אותו והשכיבה אותו **בחיקה**. כוונתה להאשים את הנתבעת, כי גם לאחר מות בנה והחלפת התינוקות המשיכה לנהוג בחוסר זהירות ולהשכיב את הבן החי **בחיקה**, במקום שבו נחנק בנה למוות. לעומתה, התובעת הקפידה לא לשלם את בנה בחיקה אלא **אצלה**, כלומר ברשותה – במיטה הסמוכה אליה וכדומה. הנתבעת נהגה אפוא בחוסר זהירות מתמשך והניחה את שני התינוקות במקום שבו קיימת סכנת חנק, ואילו התובעת נהגה באחריות ושמרה על חיי בנה.

אולם, לאחר שהתובעת עמדה על ההבדל הזה בינה לרעותה, היא הוסיפה ופלטתה בהיסח הדעת: "וְאֵת בְּנֵה הַיָּמִת הַשְּׂכִיבָה בְּחִיקָי". אף שהדברים לא נאמרו במפורש, ברור כי התובעת התכוונה לטעון, כי הנתבעת החליפה בין התינוקות והניחה כל אחד מהם במקום שבו היה התינוק השני. ממילא, אם התינוק המת הונח בחיקה של התובעת, ניתן להסיק כי לפני כן ישן שם התינוק החי. יש כאן אפוא הודאה של התובעת, כי היא ישנה כאשר בנה החי שוכב בחיקה, במקום הנחשב כמסוכן לפי הדברים שאמרה בעצמה.³³

התובעת מעידה אפוא על רשלנותה היא, כאשר היא מנסה לייחס את הרשלנות לחברתה, בבחינת "הפוסל במומו פוסל". נראה אפוא כי היא עצמה הניחה את תינוקה, שהיה בן שלושה ימים, בחיקה ועל ידי כך הוא נחנק למוות, והרי אם סבירה וזהירה אינה ישנה עם תינוק בן ימים אחדים שכן יש בכך סכנה, ולאחר מכן ניסתה לייחס התנהגות זו לנתבעת.

דבריה של התובעת אינם סבירים גם מהיבט נוסף. לדבריה, לאחר שגילתה הנתבעת כי בנה מת בחיקה, היא לקחה את התינוק החי והניחה גם אותו בחיקה, באותו המקום שבו הניחה את בנה המת. התובעת מייחסת כאן לנתבעת התנהגות בלתי-סבירה – האם הגיוני לומר כי זמן קצר לאחר שגילתה הנתבעת את הסכנה הגלומה בהנחת תינוק בחיקה, היא תשוב ותשכיב תינוק אחר באותו המקום בדיוק?³⁴ לסיכום, התובעת הודתה בהיסח הדעת כי השכיבה בחיקה את תינוקה בן שלושת הימים, ובכך הפלילה את עצמה ברשלנות. המעשה שייחסה לנתבעת, שהרגה ברשלנות את בנה, מתייחס כנראה אליה עצמה, ומסביר בעצם כיצד מת תינוקה.

33. אמנם, לדעת גרסיאל (לעיל, הערה 16, עמ' 42) אין כאן שום הודאה של התובעת ברשלנות אלא להפך: התובעת הקפידה להציג את עצמה כזהירה ואת חברתה כרשלנית, והיא הוסיפה וטענה שהנתבעת הניחה את התינוק המת בחיקה של התובעת, כדי שהתובעת תטעה לחשוב שהיא מעכה למוות את בנה. עם זאת, גרסיאל (שם) ער לטענה שהעלינו להלן, שאין זה הגיוני שהנתבעת אשר חפצה בתינוק תשוב ותסכן את חייו.

34. אפשר אולי לומר כי לדברי התובעת, הנתבעת אכן רצתה להרוג את התינוק החי, אולם אם זו הייתה כוונתה, מדוע לא הרגה אותו באופן ישיר בחניקה וכדומה?

מדוע חזר שלמה על דברי האימהות?

לאחר שסיימו שתי הנשים להציג את טיעוניהן, חזר שלמה וסיכם את טענות שני הצדדים:

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אִמְרַת זֶה בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת וְזֹאת אִמְרַת לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הַחַי
(פס' כג).

מדוע חזר שלמה על דברי שתי האימהות? יש מחכמי ההלכה שלמדו מכאן, שהדין צריך לחזור על טענות המידיינים בפניו, וכך לומד הירושלמי (סנהדרין פ"ג, כא ע"ב) מדברי שלמה.³⁵ ברם, אם זו היא סיבת החזרה, מדוע לא חזר שלמה על מלוא טענתה של האם המתלוננת, המתארת בפירוט כיצד ילדה נגנב? אפשרות אחרת היא ששלמה חזר על דברי האימהות כדי לסכם את המבוי הסתום שאליו נקלע המשפט – שתי הנשים טוענות טענה זהה, אין שום עדות חיצונית התומכת בטענת אחת מהן, ולכן יש צורך במבחן החרב כדי להכריע. אולם, נראה כי שלמה חזר על דברי הנשים מסיבה הפוכה בדיוק – כדי לחדד את ההבדל בין דבריהן של שתי הנשים, הבדל שבו טמונה התשובה לשאלה שעומדת להכרעתו. בהקשר זה יש לשים לב גם לפסוק הקודם:

וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת לֹא כִּי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת וְזֹאת אִמְרַת לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הַחַי
(פס' כב).

וַתִּדְבַּרְנָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ

לכאורה המילים "וַתִּדְבַּרְנָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ" מיותרות, שהרי אנו יודעים כי הנשים דיברו בפני המלך. נראה כי הכתוב בא להדגיש, כי ישנה חשיבות מרובה לאופן שבו ניסחו הנשים את דבריהן לפני המלך, והדיוק בדבריהן של הנשים הוביל את שלמה לחשיפת התשובה לשאלה הגורלית, מי היא אמו של התינוק החי. טענות האימהות נראות זהות – כל אחת מהן קובעת, כי בנה הוא התינוק החי ואילו בנה של האישה האחרת הוא התינוק המת. אולם בעיון נוסף בפסוק זה ניתן לשים לב להבדל בין השתיים. "הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת", היא הנתבעת (המגיבה לדבריה של התובעת בפסוק כא),³⁶ אומרת: "לֹא כִּי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת", ואילו התובעת משיבה לה ואומרת: "לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הַחַי". הנתבעת הקדימה את הטענה כי בנה הוא הבן

35. כך גם נפסק להלכה בשולחן ערוך: "צריך הדיין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם, שנאמר: 'ויאמר המלך זאת אומרת בני החי וגו'' (חושן משפט, סימן יז סעיף ז).

36. פסוק כב מתחיל במילים "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת לֹא כִּי בְּנֵי הַחַי וּבְנֵי הַמֵּת". פסוק זה בא תכף לאחר פסוק כא שבו מפורטים דברי התובעת, ולאחר מכן נאמר בפסוק כב "וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת". מכאן ברור שהאישה המוגדרת "הָאִשָּׁה הָאֲחֵרֶת" אינה התובעת אלא, כאמור, הנתבעת.

החי, ואילו התובעת הקדימה את הטענה כי בנה של יריבתה הוא הבן המת. על כך כותב מלבי"ם:

וכלל בלשון, שהאדם יקדים תמיד מה שהוא העקר ויאחר את הטפל.³⁷ ולפי זה הסברא נותנת, שהאשה שדקדקה להקדים בלשונה 'בני החי' קודם, עקר מגמתה שיהיה החי בנה, והמקדמת בלשונה 'בנך המת', עקר מגמתה שיהיה המת בן חברתה, לא שיהיה החי בנה (פירושו לפסוק כב).

בראש מעייניה של הנתבעת נמצא הילד החי אשר שייך לה. העובדה שהתינוק המת שייך לתובעת היא רק תוצאה של טענתה העיקרית והבסיסית. לכן היא מקדימה את בנה החי לבנה המת של התובעת.³⁸ בראש מעייניה של התובעת, לעומת זאת, עומד שיוכו של הבן המת לנתבעת, ושייכות הבן החי אליה היא רק פועל יוצא מכך.³⁹

ד. כיצד הסתכן שלמה במבחן החרב?

לפי דברינו, שלמה הורה לבצע את המבחן כאשר הוא כבר יודע מי היא האם האמתית. המבחן נועד לבסס את חשדותיו של שלמה בגרסת התובעת ולשכנע את העם כי הצדק עמו. שלמה ביים הצגה דרמטית כדי לשכנע את אחרון הספקנים כי פסיקתו נכונה.

שאלת השאלה – מדוע לא חשש מן האפשרות כי תגובת שתי הנשים למבחן זה תהיה זהה, כך שהמבחן כלל לא יועיל לביורר האמת? מן הסתם, שלמה העריך שלא ייתכן ששתי הנשים תסכמנה להריגת הילד, שכן ברור כי האם האמתית תתנגד להריגת בנה. אולם מדוע לא חשש כי שתי הנשים תתנגדנה להריגתו?

מסתבר ששלמה העריך שהסיכוי לכך נמוך מאוד. שלמה ידע, כאמור, כי התובעת היא בעלת התינוק המת, וכל הסיפור הארוך שסיפרה לא היה ולא נברא. משהגיע למסקנה זו שאל את עצמו, מהו המניע העומד בבסיס תביעתה הכוזבת של אישה זו. מדברי התובעת, אשר הקדימה את הבן המת לבן החי, הבין שלמה כי המניע המרכזי

37. דוגמה לעיקרון זה ניתן לראות בפרשת בני גד ובני ראובן המבקשים: "גְּדֵרְתִּי צֵאן נְבִיחָה לְמִקְנֵי פֶה וְעָרִים לְטַפְנֵנו" (במדבר ל"ב, טז), ואילו משה בתשובתו משנה את סדר הדברים: "בָּנוּ לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וְגְדֵרְתִּי לְצִנְאָכֶם" (שם, כד). על כך כותב רש"י (שם, טז), כי רכושם של בני גד ובני ראובן היה חשוב להם יותר מילדיהם, ולכן הקדימו את גדרות הצאן לערי הטף, אולם משה בתשובתו הקדים את הטף לצאן, שכן הטף כמובן חשוב יותר.

38. יש להוסיף, שכאשר חוזר שלמה על דבריה של הנתבעת, הוא מוסיף להם את המילה "זֶה", שלא נאמרה על ידה – "זֶה בְּנֵי הַחַי וְבִנְךָ הַמֵּת". מילה זו מביעה התייחסות אישית ורגשית לילד, ושלמה הוסיף אותה רק בדברי הנתבעת ולא בדברי התובעת. ייתכן שבתוספת זו הביע שלמה – אולי אפילו בהיסח הדעת – את מסקנתו, כי הנתבעת הביעה רגשות כלפי הילד החי.

39. אמנם, יש הסבורים כי ניתוח דברי שתי הנשים מלמד דווקא כי התובעת היא האם האמתית, כפי שהזכרנו לעיל בהערה 26.

משפט שלמה – כיצד קבע שלמה מי היא האם האמתית?

שלה היה קנאתה בנתבעת שבנה נותר בחיים. התובעת לא הייתה מעוניינת באמת בילד החי, אלא בעיקר קינאה בנתבעת ורצתה שלא יהיה לה ילד חי. אם נוסף לכך את העובדה שהתובעת עסקה בזנות, מסתבר שגידול הילד החי היה מפריע לעבודתה.

לפיכך ידע שלמה, כי כאשר יציע פתרון שעל פיו שני התינוקות יהיו מתים, תאמץ התובעת פתרון זה, העונה על כל מטרותיה: לנתבעת לא יהיה ילד חי, והתובעת לא תהיה מטופלת בתינוק שאיננה מעוניינת בו. לכן הניח שלמה, כי גם אם התובעת היא פקחית ותנסה להערים עליו, כדברי הגמרא שנזכרו לעיל (מכות כג ע"ב), לא סביר שתסרב להצעתו לגזור את הילד לשניים.⁴⁰ לאחר שהגיע שלמה לתובנה זו, יכול היה לגשת ולבצע את מבחן החרב, שתוצאותיו היו ידועות לו כמעט בוודאות.

סיכום

בקריאה ראשונית של פרשת משפט שלמה מתקבל רושם, כי שלמה המלך נדרש להכריע בין שתי גרסות סותרות שאינן נתמכות בראיות חיצוניות, והצליח לעשות כן באמצעות מבחן החרב.

במאמר זה ניסינו להראות, כי קריאה מדוקדקת של הכתובים מעלה, ששלמה מצא בדברי שתי הנשים, ובעיקר בדברי התובעת, ראיות לא מעטות לכך כי התובעת אינה דוברת אמת, וכי למעשה התינוק כלל לא נגנב.

המבחן לא נועד אפוא כדי לקבוע מי היא האם האמתית, אלא רק כדי להראות לציבור מי היא האם האמתית.

יש לזכור כי חלק מהעם נכח במשפט, ולאור סגנונה של התובעת נטה מן הסתם לחשוב כי הצדק עמה. המבחן, אם כן, לא רק הוציא את האמת לאור, אלא גם הביא לשינוי בעמדתם של רבים מהנוכחים, שנוכחו לגלות כי האם האמתית היא דווקא הנתבעת. שינוי עמדתו של אדם לאחר גיבושה היא משימה קשה ביותר, ולכן אין פלא שההתרשמות משלמה הייתה גדולה מאוד: "וַיִּשְׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שִׁפֵּט הַמֶּלֶךְ וַיֵּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט" (פס' כח).

40. ייתכן ששלמה גם למד מעדותה של התובעת על הסתירות והבעיות שיש בה, שאין מדובר באישה מתחכמת כל כך.

